

НЕЗАЛЕЖНА МЕДІЙНА РАДА

Висновок № 43

щодо дотримання журналістських стандартів у фічері «Фейсбук заблокував Заборону за критику неонацистів. Виявилося, що українські фактчекери соцмережі тісно з ними товаришують»

м. Київ

«3» вересня 2020 р.

I. Обставини справи

A. Процедура

1. 16.07.2020 ГО «Центр медіареформ» (проект StopFake) звернувся до Незалежної медійної ради з проханням розглянути скаргу з приводу публікації видання «Заборона» матеріалу із заголовком «Фейсбук заблокував Заборону за критику неонацистів. Виявилося, що українські фактчекери соцмережі тісно з ними товаришують». У зверненні StopFake просять надати висновок щодо можливих порушень журналістських стандартів виданням «Заборона», а саме поширення недостовірної інформації та маніпуляцій.
2. Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на міжнародний резонанс ситуації. Поширена стаття створює серйозну репутаційну загрозу проекту StopFake як партнеру Facebook у рамках протидії дезінформації в соцмережі.
3. У контексті загального розголосу навколо справи, «Заборона» висловила сумніви в неупередженості «Детектора медіа» та Інституту масової інформації, які є серед організацій-засновників Незалежної медійної ради та, відповідно, представлені серед її членів. «Детектор медіа» та Інститут масової інформації відреагували на такі сумніви та з власної ініціативи запропонували членам Незалежної медійної ради, що афілійовані з цими організаціями, не брати участі в розгляді цієї справи. Незалежна медійна рада погодилася, що ті з її членів, які є безпосередньо найманими працівниками «Детектора медіа» або ж Інституту масової інформації, у зв'язку з потенційною ймовірністю впливу на них з боку зазначених організацій як їхніх роботодавців, можуть вважатися афілійованими особами та заявити про самоусунення від розгляду та прийняття даного Висновку. **Таким чином, із 15 можливих або ж 13 дійсних членів Незалежної медійної ради можливість участі в цій справі мали тільки 8 осіб.** За рекомендацією членів Незалежної медійної ради, засновники Незалежної медійної ради проголосували за виключний (ad hoc) порядок розгляду та затвердження Висновку в даній справі, а саме: було погоджено, що рішення в цій справі прийматиметься більшістю голосів не від загального складу Ради, а від тієї кількості членів, що мають можливість голосувати, тобто не є особами, на яких існує теоретична можливість безпосереднього впливу з боку «Детектора медіа» або Інституту масової інформації як їхніх роботодавців. Рішення про виключний порядок затвердження Висновку в цій справі було прийнято для того, щоб запобігти, в тому числі, в майбутньому блокуванню роботи Незалежної медійної ради у разі, якщо одна зі сторін у справі висловлює недовіру або ж сумніви в неупередженості певних членів Незалежної медійної ради. Рада дуже серйозно ставить до будь-яких сумнівів у власній неупередженості й завжди готова належно розглянути питання наявності / відсутності конфлікту інтересів. Водночас Незалежна медійна рада вважала би неприйнятним використання питань довіри чи

недовіри виключно з метою блокування її роботи та недопущення затвердження Висновку зі справді спірних питань у медійному середовищі, адже це заперечує саму мету й призначення Незалежної медійної ради як громадської ініціативи у медіа секторі.

V. Facebook і фактчекінгова програма в Україні

4. У 2018 році платформа Facebook [опублікувала](#) свою стратегію, щодо запобігання поширенню дезінформації в мережі. Стратегія включала три напрями роботи: видаляти акаунти й дописи, які порушують [Стандарти спільноти](#) та [рекламну політику](#); зменшити поширення неправдивих новин та клікбейту; інформувати користувачів про те, які дописи вони бачать у своїй стрічці (рекламні, політичні тощо). Значну увагу платформа приділила запобіганню поширенню дезінформації. Компанія почала застосовувати санкції до поширювачів спаму та клікбейту, обмежувати можливість прибутку новинних сторінок, які публікують неправдиву інформацію, та розвивати мережу фактчекерів. Мережа фактчекерів, за задумом Facebook, — це партнерство із фактчекерами різних країн світу, [сертифікованих міжнародною фактчекінговою мережею](#) (International Fact-Checking Network). Вони мають переглядати й оцінювати правдивість публікацій на платформі.

Як фактчекери можуть [повпливати](#) на зменшення неправдивого контенту в мережі? І сертифіковані фактчекери, й інші користувачі визначають, які новини можуть бути неправдивими, та повідомляють про це соцмережу. Далі фактчекери переглядають сумнівний контент, перевіряють опубліковані факти й оцінюють точність матеріалу. Є 9 оцінок, які може надати фактчекер: неправдивий зміст (false), частково неправдивий зміст (partly false), правдивий контент (true), неправдивий заголовок (false headline), «оцінка не застосовується» (not eligible), сатира (satire), думка (opinion), пранк-генератор (prank generator), неможливо оцінити (not rated). До оцінки [додається](#) стаття-спростування, де фактчекер пояснює, чому інформація недостовірна.

Якщо фактчекер оцінює контент як неправдивий, він буде з'являтися нижче у стрічці новин та зникне з рекомендацій в полі «Explore» в Instagram. Сторінки та сайти, які повторно ділитимуться неправдивими новинами, не зможуть монетизувати контент чи просувати його як рекламу, а також не зможуть зареєструватись як новинні сторінки. Як правило, пости й реклама політиків не підлягають перевірці фактчекерів.

До цієї мережі [входять 76 медіа](#), серед яких американські USA Today та Reuters, а WashingtonPost проходить процес перевірки для оновлення статусу. В Україні сертифікованими фактчекерами поки є дві організації: VoxUkraine та StopFake.

5. ГО «Центр медіареформ» (проект StopFake) [пройшли відповідну оцінку](#) в лютому 2020 року, де критеріями оцінки є: безпартійність, чесність, прозорість джерел, прозорість фінансування, прозора методологія та відкрита політика щодо виправлень. [Сайт StopFake](#) працює з весни 2014 року. Ініціювали створення ресурсу викладачі, випускники й студенти Могиллянської школи журналістики та програми для журналістів Digital Future of Journalism. Мета роботи StopFake — перевірка і спростування перекрученої інформації та пропаганди про події в Україні, які поширюють медіа.

C. «Заборона»: як працює видання та публікація про StopFake

6. Онлайн-видання «Заборона» [функціонує](#) на базі громадської організації «Заборона медіа» ще з 2017 року. Вебплатформа [запустилася](#) грантовим коштом у 2018-му. Медіа [висвітлює](#) теми порушень прав людини, теми культури, міграції, безпеки, організованої злочинності тощо. «Заборона» позиціонує себе як медіа про соціальні тренди та культуру в постсоціалістичних країнах Східної Європи.

7. 2 червня 2020 року «Заборона» опублікувала матеріал «Бійка за білу расу. Як російський неонацист Денис Нікітін просуває в Україні свої ідеї, та до чого тут полк "Азов"». У статті йшлося про представника правоекстремістської субкультури Дениса Нікітіна. Історія доповнювалася відступами про формування ультраправих рухів в Україні та фото з нацистською символікою та символікою інших праворадикальних груп. Після публікації на Facebook платформа заблокувала допис. [Стандарти спільноти Facebook](#) забороняють пропаганду ненависті. Публікації з використанням нацистської символіки, яка, до того ж,

заборонена [українським законом](#), [алгоритми Facebook](#) можуть блокувати автоматично. Зокрема, так сталося під час протестів українських користувачів проти компанії Adidas, яка випустила в продаж червону футболку з назвою СРСР. Колажі, створені як протест на подібну рекламу, з символікою Третього рейху на футболці миттєво блокувалися платформою. Інколи блокування таких постів [помилкове](#), платформа не завжди може врахувати весь контекст, і дописи повертаються в стрічку, зокрема, можливі збої в системі які називають «false positive» або «false negative». Те ж саме відбулося з фічером від «Заборони». Заблоковану публікацію про Дениса Нікітіна Facebook повернув на наступний день.

8. 3 липня 2020 року «Заборона» опублікувала ще один фічер «Фейсбук заблокував Заборону за критику неонацистів. Виявилося, що українські фактчекери соцмережі тісно з ними товаришують». В історії автори розповіли про блокування посту про Дениса Нікітіна та «критику неонацистів». Далі перейшли до опису діяльності StopFake — сертифікованого українського фактчекера Facebook — та зв'язку організації з ультраправими рухами. Автори критикують StopFake твітами від американського журналіста [Крістофера Міллера](#), який пише про Україну для BuzzFeed News, писав для «Радіо Свобода», «Politico Europe», «The Guardian», «Vice News». Журналіст у [треті](#) в Twitter ставить під сумнів роботу StopFake як фактчекера, звинувачуючи в політизованості. Далі автори статті вказують, що Євген Федченко, головний редактор StopFake, підтримує «деяких ультраправих публічно». Як доказ автори наводять [твіт Євгена Федченка](#) від 5 травня 2018 року: «Для Громадського С14 (він поширював допис «Громадського», котрі назвали С14 «неонацистськими». — Авт.) — «неонацисти», «в реальності один з них — Олександр Войтко — ветеран війни, а перед цим — випускник та викладач Могиллянської школи журналістики, журналіст 5 каналу. Нині також активний учасник ветеранської організації». Автори статті додали критику згаданого твіта, де французький журналіст [вказує](#) також 5 травня 2018 року, що «відколи це диплом Могиллянської школи журналістики захищає від неонацизму та участі в екстремістській групі». Згадані твіти з'явилися після публікації «Громадського. Новин» про те, що «неонацистська» група С14 захопила колишнього бойовика самопроголошеної ДНР бразильця Рафаеля Лусваргі і планувала передати його СБУ. Про це написав один із членів групи у Facebook. Пізніше ГО «Січ-С14» оскаржить у суді можливість медіа вживати термін «неонацистський», базуючись на власних оцінках ідеології організації. Суд задовільнить позов С14 в першій інстанції та збереже це рішення і в апеляції. Суд вкаже, що ГО «Громадське телебачення» вживало фразу «неонацистська група» як твердження. «Громадське» натомість зауважить, що вважало за необхідне висловити свої переконання, які виражають його ставлення та власну критичну оцінку діяльності С14. Далі автори наводять ситуацію в травні 2016 року, коли на сайт «Миротворець» потрапили персональні дані кількох тисяч журналістів українських та світових медіа, які акредитувалися в «ЛНР» та «ДНР». У статті згадується публікація знову ж Крістофера Міллера на «Радіо Свобода» про витік даних та коментар Федченка про те, що цей скандал «роздутий» та що більшість не знали про «Миротворець» до того, як про нього написали журналісти. У фічері згадали про скорочення фінансування StopFake від британського уряду. Як доказ «Заборона» знову наводить [твіт](#) Крістофера Міллера. Автори додають і коментар пресслужби посольства Сполученого Королівства в Україні, в якій заявили, що пишаються роботою StopFake у 2015-2018 рр. Вони вказали, що проєкт уже вийшов на запланований рівень і потреба підтримки відпала, проте посольство продовжує працювати з організацією в інших проєктах.

9. Автори переходять до Марка Супруна, ведучого англійської версії каналу Stopfake на YouTube. Як зазначає StopFake, Марко Супрун не залучений до спільного фактчекінгового проєкту з Facebook. У фічері автори розповідають про зв'язки Марка Супруна з Андрієм Середою та Арсенієм Білодубом. Андрій Середя — фронтмен рок-гурту «Кому вниз», Арсеній Білодуб — лідер гейткор-гурту «Сокира Перуна». Далі «Заборона» намагається довести зв'язки Марка Супруна з С14 та Правим сектором. Крім цього, додається оцінка експертів цієї ситуації. Автори наводять кілька думок: політолога Антона Шеховцова, знову журналіста Крістофера Міллера, координатора Групи моніторингу прав національних меншин В'ячеслава Ліхачова, правозахисника та координатора проєкту «Без кордонів» Максима Буткевича. «Заборона» зверталася до StopFake та до регіонального менеджера з публічної політики

Центрально-Східної Європи, проте не отримала коментарів. У своєму журналістському запиті «Заборона» поставила StopFake такі запитання:

1. Чи дотичний Марко Супрун до фактчекінгової програми Facebook?
2. Чи впливають контакти ведучого StopFake Марка Супруна на роботу проекту?
3. Як StopFake ставиться до подібних контактів своїх співробітників?

D. Резонанс справи: StopFake та Катерина Сергацкова

10. Фічер «Фейсбук заблокував Заборону за критику неонацистів. Виявилося, що українські фактчекери соцмережі тісно з ними товаришують» отримав публічний розголос. Про можливі зв'язки партнера Facebook з ультраправими написала низка світових видань: [New York Times](#), [DW.com](#), [Independent](#). З'явилися і її переклади польською, норвезькою, німецькою. Можливо, що більшому розголосу сприяв той факт, що засновниця видання Катерина Сергацкова покинула Україну разом із родиною. Можливо й те, що згадки про «нацистів в Україні» привертають увагу західних аудиторій ще з часів поширених маніпуляцій цією темою під час Євромайдану. Пані Сергацкова залишила Україну через погрози та цькування в соцмережі за згадану публікацію. [Зокрема](#), як зазначає онлайн-медіа «Детектор медіа», телеведучий і блогер Роман Скрипін опублікував у Facebook фото Катерини Сергацкової з п'ятирічним сином і звинуватив журналістку в тому, що вона є агенткою Кремля. У коментарях до цього посту опублікували адресу журналістки. Після численних скарг Facebook видалив цей пост, але Роман Скрипін продовжив публікувати інші образливі пости про Катерину Сергацкову.

11. 8 липня StopFake [опублікував заяву](#) про посилення інформаційних атак щодо діяльності проекту. У позиції зазначили, що StopFake не блокував статтю «Заборони» про Дениса Нікітіна, оскільки проект не має повноважень блокувати чи видаляти будь-які пости в мережі Facebook. Організація заперечила можливість політизованості проекту, аргументувавши це, зокрема, тим, що вони не фінансуються урядом чи політичними силами України. StopFake також зазначили таке: *«На жаль, стаття від "Заборони" не є поодиноким випадком. Вона є продовженням тривалої проросійської травлі команди StopFake, яка нав'язується аудиторії з метою дискредитації проекту. Публікації з ідентичним змістом неодноразово публікувалися в пропагандистських російських та проросійських виданнях RT, Strana.ua і поширювали неправдиву інформацію про учасників проекту, джерела фінансування тощо»*. Наостанок StopFake заперечив свою причетність до неонацизму.

12. 9 липня 2020 року «Заборона» [відповіла](#) на заяву StopFake та додала декілька пояснень до першої статті. 10 липня 2020 року медіа опублікувало іронічний експлейнер [«Як "рукою Кремля" виправдовують всі проблеми в Україні»](#). В лід тексту авторка додала речення про те, що *«фактчекери зі StopFake товаришують з українськими ультраправими та навіть неонацистами»*.

13. 15 липня вийшла відкрита до підписання заява від семи громадських організацій, які закликали захистити журналістку та співзасновницю «Заборони» Катерину Сергацкову від тиску. Серед організацій — підписантів заяви була і StopFake.

II. Регулювання

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. Закон України «Про інформацію»

Стаття 2. Основні принципи інформаційних відносин

1. Основними принципами інформаційних відносин є:

гарантованість права на інформацію;

відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;

достовірність і повнота інформації;

свобода вираження поглядів і переконань;

правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;

захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

4. Кодекс етики українського журналіста

6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, прес-служб та інших джерел.

9. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.

5. Резолюція ПАРЄ 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики»

4. Поширення повідомлень має базуватися на принципі достовірності, що забезпечується відповідними засобами перевірки й доказів, а також на неупередженості подання, опису й розповіді. Чутки не повинні бути складовою повідомлень. Заголовки та виклад повідомлень мають відображати сутність представлених фактів і даних якомога точніше.

21. Отже, журналістика не повинна змінювати правдиву й неупереджену інформацію або чесні думки, використовувати їх на користь ЗМІ, намагаючись створити чи сформулювати громадську думку, оскільки законність журналістики ґрунтується на ефективній повазі основоположного права громадян на інформацію як складовій поваги демократичних цінностей. Тому журналістика, пов'язана із законними розслідуваннями, обмежується достовірністю й чесністю інформації та думок і є несумісною з журналістськими кампаніями, що проводяться на підставі заздальгідь випрацюваних позицій і спеціальних інтересів.

III. Оцінка дотримання стандартів журналістики та правових стандартів у сфері свободи вираження поглядів

A. Як працює фактчекер: чи можлива політизація та вплив на контент

1. Стаття, що розглядається, викликає низку питань і перше з них — заголовок. Автори пропонують читачу одразу дві теми: тему блокування допису про критику неонацизму у Facebook та тему зв'язків українських фактчекерів з ультраправими, причому об'єднують їх нібито наявним причинно-наслідковим зв'язком. Єдине ж, що формально об'єднує ці дві теми, — платформа Facebook. «Заборона» пояснює, що блокування допису наштовхнуло їх на ідею дослідження теми фактчекерів, при цьому видання не пояснює читачу, як працює фактчекінг на платформі Facebook, і відразу фокусується на StopFake, хоча й зазначає на початку статті, що фактчекінгових організацій в Україні є дві. Параграф 4 Рекомендації ПАРЄ 1003 «Про етичні принципи журналістики» вказує, що «заголовки та виклад повідомлень мають відображати сутність представлених фактів і даних якомога точніше». Використаний

заголовок не відображає зміст тексту, оскільки подані два головних речення створюють у читача враження сенсації, що дві викладені події (блокування посту про неонацизм та зв'язок фактчекерів з ультраправими) між собою пов'язані. Тимчасом як, за версією «Заборони», блокування їхнього посту в Facebook стало приводом дослідити зв'язки одного з фактчекерів з ультраправими угрупованнями. **Це свідчить про можливе порушення принципу 8 Кодексу журналістської етики — редакційна обробка текстів та заголовків не повинна фальсифікувати зміст.**

2. У фічері «Фейсбук заблокував Заборону за критику неонацистів. Виявилося, що українські фактчекери соцмережі тісно з ними товаришують» починається розповідь із помилкового блокування Facebook статті про російського неонациста Дениса Нікітіна. Як відомо, платформа працює за Стандартами спільноти, які забороняють пропаганду ненависті. Для прикладу, Facebook [видалив рекламу Дональда Трампа](#) за використання в ній нацистської символіки. Попри це, платформа визнає (п. 6, Розділ I Висновку), що може видаляти публікації помилково, оскільки не в змозі врахувати всі локальні аспекти та контекст кожної ситуації. Таке помилкове видалення відбулося і з публікацією «Заборони» про Дениса Нікітіна, про що згадується в першому абзаці статті, присвяченій StopFake. Читачам мало би бути пояснено, як саме функціонує механізм співпраці фактчекерів із платформою Facebook та який порядок модерації постів самою Facebook. Попри це основна тема зазначена в ліді тексту: *«представники StopFake, [фактчекери українського Facebook], товаришують із відомими ультраправими діячами, серед яких є засуджені за вбивство на ґрунті ненависті».*

3. Автори статті ще на початку фічеру вказують, що рішення Facebook залучити StopFake до їхньої фактчекінгової мережі «бачиться неоднозначним». Тим самим читачу незрозуміло, чи це припущення автора, чи це поширена позиція, чи це точка зору експертного середовища. Далі додають, наче репортер має пояснити, чому таке призначення StopFake *«гіпотетично може стати проблемою».* Описуючи діяльність StopFake та головного редактора проєкту, автор посилається на критику одного журналіста в Twitter, використовуючи публікації цього ж журналіста на «Радіо Свобода» та беручи окремий, експертний коментар. Так, автор наводить один твіт іншого франкомовного журналіста, який критикує твіт пана Федченка від 2018 року. Інших позицій, історію розвитку та діяльності проєкту, механізм роботи фактчекера, який доступний [публічно](#), автор не подає. Це свідчить про порушення **Принципу 10 Кодексу етики журналіста, який передбачає збалансованість точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом критики.** Так, варто зазначити, що «Заборона» зверталася по коментар до StopFake (дивіться пункт 9 Розділу 1 цього Висновку), але не отримала відповіді до публікації. По коментар «Заборона» звернулася до StopFake, Марка Супруна, його дружини та до менеджерки з політик Facebook в Україні. Важливим є те, що стаття, яка розглядається у даному Висновку, не розкриває механізму роботи фактчекера (який, наприклад, розкрито у пп. 3-4 Розділу I Висновку). Зокрема, автор, описуючи, як працюють фактчекери, не вказав, що до відповідних маркувань додаються детальні статті-обґрунтування, чому інформація неправдива, а оцінка надана фактчекерами **не визначає** остаточного рішення мережі щодо зняття чи залишення спірного контенту. **Фактчекери не мають ролі модератора й ніяким чином не можуть прямо впливати на контент платформи. Рішення ухвалює сама платформа. Більше того, StopFake публікує свої обґрунтування на сайті у розділі [ФВЧЕК](#).** Таким чином, спостерігаємо маніпуляцію, коли зняття матеріалу з Facebook штучно пов'язують із діяльністю та нібито упередженістю фактчекінгової організації всупереч доступній достовірній інформації про те, що такий зв'язок між фактчекером та зняттям матеріалу є неможливим.

4. Щодо політизації фактчекера. Автор статті з посиланням на експерта, пана Антона Шеховцова, наводить думку про те, що StopFake став «занадто політизованим». Як доказ цього «Заборона» наводить приклади спростувань фейків під час президентської кампанії. При цьому автор не враховує загального контексту виборчої кампанії, коли інформаційне середовище сконцентроване на політиці та політичних процесах. Відповідно, спростування від StopFake стосуватимуться політичних тем, які загалом, як правило, домінують в інформаційній сфері у виборчій період. Аналогічно можна простежити тенденцію в часи карантину, коли більшість спростованих новин стосуються коронавірусу COVID-19. Автор

також не торкається аспекту статусу фактчекера. Здійснювати фактчек платформи можливо лише після сертифікації Міжнародної фактчекінгової мережі. Всі організації, які бажають приєднатися, проходять оцінку, де одним із критеріїв прийнятності є безпартійність. **StopFake не був причетний до жодної з партій, що чітко свідчить про його політичну нейтральність як організації. Твердження про політизованість знову ж таки має маніпулятивний характер і суперечить доступним фактам, які неважко було би дослідити.**

В. Наскільки легально та легітимно називати когось неонацистом

5. У статті неодноразово згадується діяльність ультраправих угруповань та окремих персоналій, пов'язаних із цією діяльністю. Зокрема, значна частина тексту присвячена розповіді про окремих ультраправих діячів — учасників гуртів «Кому вниз», «Сокира Перуна», учасника угруповання С14 та речника партії «Правий сектор». Більшість згаданих осіб автори пов'язують лише з Марком Супруном, ведучим англomовної версії каналу StopFake на YouTube. Окрім цього, додають позицію експерта, пана Максима Буткевича, що якщо пан Супрун поділяє цінності проєкту, придатний для виконання завдань та не долучений до фактчекінгу Facebook, то цього достатньо, щоби бути впевненими в неупередженості StopFake. Попри це, публікація про нібито зв'язок організації з ультраправими угрупованнями створює значні репутаційні ризики, що ставить під загрозу майбутню роботу проєкту StopFake і як фактчекера, і як партнера Facebook (одну з усього двох партнерських організацій Facebook в Україні). **Репутаційні ризики з'являються, зокрема, й у результаті того, що в матеріалі «Заборони» особу окремого працівника проєкту ототожнюють із усією діяльністю цього проєкту, що є як мінімум перебільшенням, враховуючи те, що у випадку StopFake ми очевидно не маємо справу з тоталітарною організацією з одним-єдиним авторитарним лідером, який одноосібно визначає всю діяльність проєкту.** Публікація набула міжнародного розголосу, що може дискредитувати фактчекінгову програму платформи Facebook не тільки в Україні, але й за її межами, зводячи нанівець хоч якісь зусилля щодо боротьби із дезінформацією онлайн. Публікації щодо StopFake з'являлись і у пропагандистських проросійських виданнях. «Facebook блокирует российские новости по указке украинских экстремистов» від 30 червня 2020 року на ресурсі [«Царьград»](#), «Facebook, нацисты, Сорос и StopFake. Всё в один флакон не уместилось» на [«Украина.ру»](#) від 21 липня 2020 року та «Facebook, Супрун и "Сокира перуна". Что связывает с ультраправыми украинских партнеров крупнейшей соцсети» від 30 березня 2020 року на Strana.ua.

6. Окрім дослідження зв'язків одного з членів команди Марка Супруна, автори звертають увагу й на засновника та головного редактора StopFake Євгена Федченка. Зокрема, йдеться про дискусію щодо можливості застосувати термін «неонацисти» до угруповання С14. Автори статті вказують, що Євген Федченко «підтримував деяких ультраправих публічно», і далі наводять твіт пана Федченка з критикою «Громадського» за термін «неонацисти» щодо С14. «Заборона» також видала другу статтю під назвою **«Усі обговорюють статтю Заборони про StopFake та ультраправих. Відповідаємо на головні запитання»**. Ця стаття мала формат запитань та відповідей. У ній на питання *«Але ж суд довів, що С14 — не неонацисти?»* «Заборона» відповіла: *«На жаль, суд задовольнив позов ультраправих»*. При цьому автори статті додали, що в цій ситуації «Заборона» не може довіряти суду, зважаючи на його корумпованість, проте «Заборона» вважає, що може вірити публікаціям [Washington Post](#), [Reuters](#), [«Радіо Свобода»](#). Тут необхідно зробити відступ і зазначити, що політична орієнтація організації, включаючи партії й медіа, визначається на основі всебічного наукового аналізу із застосуванням розробленої методології, оцінки третьої сторони, а також незалежного огляду висновку. Оцінка відбувається шляхом надання експертної позиції про ідеологічні орієнтири організації. Для прикладу, політичні орієнтири (в сенсі ідеології, а не конкретні симпатії до конкретної партії) відомих англomовних медіа оцінює американська організація [AllSides](#), яка розробила власну методологію. У деяких випадках, коли ідеологія заборонена законом — у частині країн за нацистську чи фашистську діяльність передбачена кримінальна відповідальність, — політичні орієнтири організації **визначає суд** або інші **органи влади**. У таких ситуаціях звертають увагу на те, як цінності організації порушують права людини (ксенофобію, антисемітизм, расизм тощо). Щодо згаданих виданням «Заборона» публікацій

у міжнародних медіа, маємо зауважити, що в публікації [Washington Post](#) висловлювання про ультраправих дружин належить не журналісту, а учаснику конфлікту. У статті [Reuters](#) немає стверджувального речення про приналежність організації «С14» до неонацистської. Це підтверджує Постанова від 7 листопада 2019 року у справі [№ 910/10429/18](#) Північного апеляційного господарського суду, вказуючи на неприпустимість необґрунтованого вживання терміну «неонацистський» щодо організації "С14". У справі [Wabl v. Austria](#) Європейський суд з прав людини нагадує «про особливу стигму, яка стосується діяльності, натхненної націонал-соціалістичними ідеями» (п. 41). У [Pihl v Sweden](#) (п. 25) Європейський суд з прав людини також підкреслює, що необґрунтоване застосування фрази «неонацист» є дифамаційним і порушує честь і гідність особи. У рішенні про прийнятність [Krutil v. Germany](#) суд визнав порівняння журналіста з Гебельсом, очільником апарату пропаганди в нацистській Німеччині, таким, що підриває честь і гідність цього журналіста, навіть якщо останній критикував колишнього лідера німецької Республіканської партії (п. 2). У рішенні про прийнятність [Metzger v. Germany](#) (2005) політика оштрафували за те, що він назвав нацистами групу людей, які виступали проти того, щоб будинок літніх людей перетворився на притулок для людей із ментальними особливостями. Суд у цій справі зауважив, що покарання за наклеп було пропорційним та необхідним у демократичному суспільстві, адже, зважаючи на серйозність використаного слова, заявник перевищив межі допустимої критики. Базуючись на цьому, можемо зробити висновок, що вживання терміна «нацист» або подібного йому мало бути обґрунтованим та виправданим, зважаючи на стигму, наявну в суспільстві щодо ідей нацизму. Безпосередньо це охоплює й діяльність преси та надання оцінки журналістами, адже преса відіграє істотну впливову роль у демократичному суспільстві. Хоча преса не повинна перевищувати певних меж, зокрема, щодо репутації та прав інших осіб, обов'язок медіа все-таки надавати інформацію та ідеї з усіх питань, що становлять суспільний інтерес (п. 30, [Scharsach and News Verlagsgesellschaft v. Austria](#)).

Визначаючи ідеологічну приналежність організації як неонацистську, недостатньо посилатися лише на публікації в медіа, які, більше того, навіть не вживають тверджень про належність організації до цієї ідеології. Таким чином, автор «Заборони» у статті-відповіді не враховує, що кожна країна має свій локальний контекст і застосування певної термінології до одного й того ж явища може значно відрізнятися. Про це може свідчити, наприклад, [випадок зі внесенням українського тризуба до екстремістських символів](#) у посібнику для британських поліцейських. Те ж саме стосується і правих угруповань, які, залежно від соціально-економічного, політичного та безпекового контексту країни, можуть відрізнятися за своїми цінностями та цілями.

7. Однією з характерних прикмет сучасної епохи постправди є тенденція стирання меж між добром і злом, правдою та брехнею, добродієм та безчесним: усе відносно, тому не існує ані правди, ані добра, ані зла. Значним чином посиленню такої тенденції сприяє розмивання понять і термінів, які все ж таки були наділені певним чітким сенсом в історико-політичній ретроспективі. Так, наприклад, і поняття нацизму, й поняття фашизму мають ґрунтовне історичне навантаження та пов'язані з важким і трагічним спадком колективної історичної пам'яті. Останніми роками ми спостерігаємо нерозбірливе, якщо не повсюдне, вживання термінів «нацизм» та «фашизм» у різних країнах та частинах світу, в тому числі й тому, що вживання цих термінів у медіа гарантовано привертає суспільну увагу до відповідних статей і матеріалів, а отже генерує клікбейти. Проте небезпека такого (зло)вживання полягає в тому, що таким чином розмиваються межі та саме значення цих понять, а отже втрачається наша спільна здатність розпізнавати й викривати справжнє зло, поки не стало запізно. Звісно, ми маємо бути пильними, щоб наші суспільства ніколи знову не потрапили в пастку ідеологій, що пропагують нацистські або фашистські цінності, проте зловживання цими термінами може призвести до ситуації, коли для того, щоби вказати суспільству на справжню серйозну небезпеку фашизму або нацизму, в нас вже не знайдеться достатньо вагомих слів, до яких наші аудиторії, розбещені регулярними сенсаційними заголовками, дослухаються й матимуть належну довіру, щоби протидіяти.

8. Звідси випливає, що можливість вживати термін «неонацистський» у стверджувальних реченнях має підкріплюватись належними обґрунтуваннями і відповідною кваліфікованою

експертною думкою. Справді, «Заборона» не вживала в усіх своїх публікаціях на тему StopFake згадане формулювання, але досить маніпулятивно ототожнила твіт головного редактора про критику вжиття терміну «неонацистський» від 5 травня 2018 року в одній конкретній справі з огульною політизованістю StopFake як проекту. Заголовок публікації, ймовірно заради привернення уваги й сенсаційності, говорить «Фейсбук заблокував Заборону за критику неонацистів». Виявилося, що українські фактчекери соцмережі тісно з ними товаришують». При цьому вже в самому тексті статті застосовуються терміни «ультраправі», «праворадикальні», «екстремістські», які мають дещо інше політичне та правове навантаження. Заголовок публікації фактично висуває певне звинувачення, що належним чином не підтверджується у тексті самої статті, яку велика кількість читачів могла вже й не читати, зробивши негативні висновки про проєкт виключно на основі заголовка.

9. Окрім дискредитації роботи окремого фактчекера, у статті ставлять під сумнів доцільність та ефективність фактчекінгової програми як такої. Зокрема, в тексті цитують приклад експерта, який припускає мотив фактчекера заради приятельських стосунків позначити пост як фейковий, відповідно, опустити його нижче у стрічці. Цитата виражає лише судження, але при цьому автор статті не лише не описує чіткий механізм роботи фактчекера для Facebook, щоби коректно відобразити алгоритм співпраці фактчекерів та платформи, але й не згадує про те, що фактчекери не мають можливості безпосередньо модерувати контент. Так, на початку автор показує, як виглядає маркований пост, та наслідки маркування посту як неправдивого, проте опускає наявність 9 видів оцінки інформації, надання відповідного обґрунтування з боку фактчекера та можливості автора посту довести, що поширена інформація була правдивою. Автори не розкривають механізм перевірки інформації, що використовує Facebook, фокусуються лише на одній українській фактчекінговій організації, а ще детальніше — на особистих знайомствах двох членів проєкту StopFake. При цьому виявлені зв'язки (характер яких достеменно невідомий) цих членів проєкту з певними особами представлено як зв'язок самого фактчекінгового проєкту з ультраправими рухами та як його нібито негативний вплив на роботу Facebook як відомої соціальної платформи. **Стаття маніпулює наведеними фактами, створюючи синтетичний нібито причинно-наслідковий зв'язок, який не має достатнього обґрунтування та доказової бази.**

IV. Висновки

Незалежна медійна рада вважає, що:

1. Онлайн-медіа «Заборона» у статті «Фейсбук заблокував Заборону за критику неонацистів. Виявилося, що українські фактчекери соцмережі тісно з ними товаришують» порушило Принципи 8, 9, 10 Кодексу журналістської етики.
2. Публікація «Фейсбук заблокував Заборону за критику неонацистів. Виявилося, що українські фактчекери соцмережі тісно з ними товаришують» необґрунтовано та упереджено дискредитує проєкт StopFake як фактчекера, а також вводить в оману читачів щодо наявного механізму взаємодії фактчекерів та платформи Facebook.

Результати голосування: «За» — 6 ;
«Проти» — 1;
«Утримуюсь» — 1.

Додаток:

1. Окрема думка члена Незалежної медійної ради Наталії Гуменюк

Голова Незалежної медійної ради

Секретар Незалежної медійної ради

А. Черевко

П. Моїсєєв

Окрема думка члена Незалежної медійної ради Наталії Гуменюк

Редакторка видання «Заборона» Катерина Сергацкова була вимушена залишити Україну через погрозу її родині, що є неприпустимим у демократичній державі. У цих умовах головне завдання медіаорганізацій — категорично засудити погрози, але й також захистити право журналістів піднімати табуйовані і незручні теми. Після погроз журналістці проект StopFake підтримав звернення, яке засуджує ці погрози. Водночас представники проекту так і не дали відповіді й не пояснили свого ставлення до неонацистського гурту «Сокира Перуна», з лідером якого товаришує ведучий проекту, а в текстах якого заперечується Голокост, що є порушенням українського законодавства. Нагадаю, що в тексті «Заборони» йшлося саме про товариські відносини між ведучим StopFake й музикантами. Факт приятельських стосунків підтверджувався відео, наведеним у матеріалі. Саме приятельські зв'язки ведучого, а не оприлюднення інформації про них і є головною причиною репутаційних втрат для StopFake. На етапі підготовки матеріалу «Заборона» звернулася за поясненнями до StopFake — копії цих запитів були надані Незалежній медійній раді. У такій ситуації належною реакцією факчекера є чітке відмежування ведучого від неонацистів і осуд їхніх поглядів, а не пояснення, що ведучий має фото з представниками меншин тощо. Оскільки в умовах розгоряння скандалу фактчекери мали можливість зменшити репутаційні втрати, перекладання відповідальності на журналістів є недоречним і несправедливим. З 2014 року StopFake відіграв критичну роль протидії дезінформації та розвінчуванні фейків, спрямованих проти України, і здобув репутацію у світі. Чимало матеріалів StopFake стосувалися саме вигаданих і пропагандистських матеріалів про розгул неонацизму в Україні. Саме тому для такого проекту вкрай важливо мати кристально чисту репутацію і бути особливо обережними з контактами, які кидають тінь на упередженість факчекера. На жаль, і досі публічні відповіді проекту StopFake не дають змоги повністю заперечити твердження матеріалу «Заборони». А отже не може йтися і про порушення професійної етики.

Звертаю увагу, що окрім того публічні заяви представників проекту StopFake можуть безпідставно і бездоказово створити враження, що стаття незалежного видання може бути частиною скоординованої Кремлем кампанії щодо фактчекерів. Тоді як у контексті погроз редакторці, коли поліція не відкриває кримінальну справу, щоб захистити як і журналістку, так і право українських журналістів висвітлювати проблемні теми, які хоч і можуть бути використані пропагандистами у власних цілях, але від того не перестають бути проблемами, а отже не повинні бути проігноровані, особливо важливо утриматися від того, щоб назвати звичайний журналістський матеріал незалежного видання скоординованою кампанією, таким чином створюючи ще більше ризиків для журналістів, але й загалом свободи слова, а також атмосфери критичного мислення в країні.